

Доц. д.ф.н. Ана Стойкова

СТАНОВИЩЕ

за конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“

на д-р Марко Скарпа

Д-р Марко Скарпа се занимава с духовния свят на православните славяни от времето на завършване на образованието си с бакалавърска теза „Библейските основи на християнската етика: православнославянският хоризонт“ с научен ръководител изтъкнатият палеославист проф. Александер Наумов. Много скоро след защитата си той се ориентира към периода и проблематиката, в които ще навлезе и ще направи своите най-сериозни научни приноси, а именно славянските преводи и рецепцията на съчиненията на най-видните представители на исихазма през XIV в. Григорий Синаит и Григорий Палама. Проследяването на научната биография на д-р Марко Скарпа показват неговото постепенно развитие като амбициозен, трудолюбив и компетентен изследовател в няколко области – сравнително проучване на византийската и старите славянски литератури, литературната история, текстологията, археографията, палеографията и кодикологията на средновековните славянски ръкописи. Публикациите, които той представя – една книга (разширено и допълнено издание на славистичната му магистърска теза и на дисертационния му труд) и редица студии и статии, поместени в престижни български и чуждестранни периодични издания и тематични сборници, показват различни страни на изследваната проблематика, като често представят опит за теоретично осмисляне на явленията и предлагат задълбочен поглед върху тях.

Книгата „Славянският Григорий Палама. Ръкописната традиция. Описание на ръкописите“ (2012) съдържа опит за представяне на рецепцията на съчиненията на бележития византийски писател в православнославянска среда през периода от XIV до края на XVII – началото на XVIII в. Разработката на подобна проблематика неизбежно изисква разполагането на материала в широк културноисторически и политико-религиозен контекст, добро познаване не само на ръкописните

свидетели, но и на политическите и богословските измерения на разискваните въпроси, свързани с духовните движения във Византия и сред славяните в една изпълнена с драматични промени епоха. Обстойният преглед и систематизацията на толкова сложен и труден за обобщаване материал показва, че М. Скарпа познава добре не само натрупаната значителна литература по тези въпроси, но и е работил с огромен брой ръкописи от поне три столетия, които се пазят в различни български и чуждестранни книгохранилища. Още в началото авторът се спира на редица важни проблеми, отнасящи се до политико-идеологическия климат на Балканите през XIV в., „възраждането на духовността“ във Византия и разпространението на исихазма, както и открояването на Атон като водещ духовен и книжовен център на православие. В главата, посветена на славянската ръкописна традиция, той не само очертава картината на рецепцията на съчиненията на Палама в славянските страни, но и търси отговор на един важен проблем – за причините славянските книжовници да преведат една толкова малка част от огромното книжовно наследство на византийския проповедник, да подберат точно определени творби и да ги включат в славянските аскетико-монашеските сборници. Авторът проследява три центъра, в които възникват ръкописи, включващи произведения на Палама – Атон, южнославянските земи и Русия. В отделна глава той помества описанията на славянските ръкописи, съдържащи произведения на византийския писател. Става дума за 70 ръкописа, съхранявани в различни хранилища и в различни страни. Тяхното описание е направено прецизно и подробно, като изследователят се отнася критично към получената от по-ранните описи информация, в много случаи коментира датировките и идентификацията на преписвачите, понякога добавя нови съществени сведения за кодексите и съдържанието им. Няма съмнение, че в този на пръв поглед технически текст са отразени огромна филологическа и археографска работа и задълбочени познания за ръкописите и за авторите, чиито съчинения са включени в тях.

Значителна част от студиите и статиите на д-р М. Скарпа тях се отнасят до появата, разпространението и особеностите на аскетико-монашеските сборници в славянска среда. Той обръща внимание, че става дума за книги, предназначени не за литургическия, а за всекидневния живот на монашеството, и анализира

произхода и характера им. Според него те възникват първоначално на Атон и в Парория във връзка с новия начин за молитва и изобщо с новия духовен живот на монасите, повлиян от исихазма. През 60-те г. на XIV в. те са вече оформени и в тях са събрани произведения на най-бележитите византийски проповедници; впоследствие от Атон чрез Теодосий Търновски книгите се пренасят в Кефаларево, където съставът им достига своя най-завършен вид. Запазените кодекси показват хомогенен състав, в който може да се открие целият книжовен опус на Григорий Синаит. М. Скарпа установява, че културният и духовен обмен не е еднопосочен – само от Атон към вътрешността на полуострова, но е налице и обратният процес – българските книжовници също носят свои преводи от Кефаларево на Атон, където те се преписват, но съставът им вече не е така хомогенен, а езикът и правописът са повлияни от сръбските преписвачи. В тях и полемичните текстове се срещат в ограничено количество, а ръкописите произхождат от средища, свързани с Хилендарския манастир.

В някои статии изследователят се спира на отделни ръкописни кодекси и проследява тяхната история. Много интересен в това отношение е откритият от него ГИМ Син. 383, в който, след внимателен анализ на книжното тяло и на историческите сведения, той разпознава книгата, донесена на цар Иван Грозни от Константинопол и по-късно послужила за оригинал на още 14 копия, създадени и разпространени в руска среда през XVI–XVIII в. Интересно явление според автора е и ръкопис Деч. 75, на който също посвещава специална публикация. В този кодекс той открива не само голяма част от най-рано преведените текстове, но и по-късни преводи на редица канонични, полемически, догматични съчинения и части от типичите, чийто произход вероятно трябва да се свърже с Парория и Кефаларево.

Друга част от научните занимания на д-р Скарпа е свързана с по-малко познати автори от тази епоха. Освен от Григорий Синаит и Григорий Палама, неговият интерес е привлечен от още един забележителен проповедник – Нил Кавасила, чиито съчинения също имат славянски преводи. Изследователят обръща внимание, че в славянска среда Нил става известен с антилатинските си творби, сред които най-важно място заема монументалният му труд „За изхождението на

Св. Дух“, плод на забележителна събирателска работа и основно познаване на западната богословска мисъл. М. Скарпа открива два ръкописни сборника с текстовете на Нил, възникнали на Атон, които според него са в основата на двете разклонения на традицията – южнославянското и руското. Той прави интересни текстологични наблюдения върху състава на тези сборници – оказва се, че в тях текстът на “Изхождението“ е разделен на три части, които са преписани непоследователно. Най-вероятно обяснение за това авторът вижда в хипотезата, че славянският преводач на Атон е разполагал с гръцки оригинал, в който творбата е в още нередактиран вид, а тъй като подобна нейна версия не е засвидетелствана в гръцки ръкописи, славянският превод може да се окаже, както и в други случаи, важен свидетел за реконструкцията на един етап от развитието на текста във византийската традиция. Това изследване бележи насока, в която изследователят вероятно ще продължи да работи, като разшири полето на проучванията си към други автори и творби, свързани със специфичните за епохата на XIV–XV в. аскетико-монашески компендиуми.

Трябва непременно да се спомене още една насока в работата на д-р Скарпа – издадените наскоро негови преводи на творби на Климент Охридски на италиански език. В своята въвеждаща статия той се спира на проблемите при превода на Климентовото творчество, което показва внимателното му задълбочено вникване в характера на оригиналните текстове и възможностите те да бъдат предадени адекватно на съвременен език. Анализът на тези проблеми и преводаческите избори, които прави при решаването им, са позволили на М. Скарпа да направи един точен, съобразен с изискванията на изследователите, но същевременно и високохудожествен превод на пет от най-емблематичните произведения на старобългарския книжовник.

Като имам предвид научните приноси на д-р Марко Скарпа, усърдната му последователна работа, натрупания му значителен опит в работата с ръкописи, стремежа му да изчерпва проблематиката, с която се занимава, смятам, че той има качества на хабилитиран изследовател и мога да препоръчам на уважаемото Научно жури той да бъде избран за доцент по професионално направление 2.1.

Филология, специалност „Теория и история на литературата“ в Кирило-Методиевския научен център при БАН.

12 ноември 2017 г.

A. Stankova